

De Gemino Christi Adventu

En latinsk deklamation af den unge H. A. Brorson

Af *Søren Bülow Jensen*

Fra juli 1712 til maj 1716 opholdt Hans Adolph Brorson sig i København som student. Vi ved kun lidt om hans færd i disse år. Kilderne er få og ikke særlig oplysende. Undersøgelser i Rigsarkivet og Universitetsbiblioteket viser imidlertid, at der lader sig sige mere om Brorsons studentertid end tidligere antaget. I Rigsarkivet er det således lykkedes at finde en hidtil ukendt latinsk deklamation om Kristi dobbelte komme af H. A. Brorson. Dette ungdomsarbejde fortjener at blive kendt og skal derfor meddeles her forsynet med indledning, noter og oversættelse.

Brorsons deklamation findes i den store samling håndskrevne »Declamationes Regentzianæ«, der opbevares i Rigsarkivet[1]. Nærmere betegnet findes den som nr. XXII i tomus V, et samlingsbind, der indeholder 33 deklamationer fra årene 1712–13. Den består af 8 sider i formatet 15,5 × 20,5 cm. Øverst på første side står der: DECLAMATIO pro gratuito Regiæ Communitatis beneficio composita a Johanne Adolpho Broërssonio. Anno 1712 die 3^{tio} 10^{cembr}. Skriften er smuk og letlæselig. Det er utvivlsomt Brorsons eget manuskript, vi står overfor. Forud for H. A. Brorsons deklamation findes som nr. XXI en 17 sider lang deklamation af Brorsons 2 år ældre broder Broder Brorson. Også den er dateret 3. december 1712, og temaet er det samme som hos H. A. Brorson: De Gemino Christi Adventu.

For at forstå baggrunden for Hans Adolph Brorsons og Broder Brorsons deklamationer er det nødvendigt at vide, at de to brødre fik tildelt Kommunitetet den 26. juli 1712[2]. Det betød, at de

[1] »Declamationes Regentzianæ« 1703–14, 1726, 1732–77 (Universitetets arkiv nr. 2090, Rigsarkivet).

[2] Kommunitetets matrikel 1577–1752, fol. 209v (Universitetets arkiv nr. 2020, Rigsarkivet). Antallet af studenter, der fik tildelt Kommunitetet den 26. juli 1712, var 21. Nicolai Brorson, den ældste af de tre brødre fra Randerup, havde haft

fra nu af havde gratis kost på Klosteret og fribolig på Regensen[3]. Men det medførte også forpligtelser. Så længe de ikke var baccalaurer, skulle de deklamere 4 gange årligt i Regenskirken over et af provsten opgivet tema.

Deklamationsøvelserne[4] foregik dengang onsdage og lørdage samt alle festdage, når der ikke disputeredes, kl. 12 og overværedes af provsten samt vedkommende students privatpræceptor og bordfæller fra det bord, han selv spiste ved, og det nærmeste neden for dette. Som regel deklamerede to studenter samme dag over samme tema. Hvis temaet var formuleret sådan, at der både kunne siges for og imod, optrådte de to studenter henholdsvis som forsvarer og angriber. Til sidst afgjorde en tredje sagen som dommer. Deklamationerne skulle læres udenad. Inden en student deklamerede, skulle han forevise sit manuskript for provsten eller sin privatpræceptor.

Vi ved ikke, hvor mange gange Brorson deklamerede for Kommunitetet[5]. Samlingen af deklamationer i Rigsarkivet er ikke fuldstændig. Men i hvert fald står det fast, at Broder og Hans Adolph Brorson lørdag den 3. december 1712 deklamerede over temaet »Kristi dobbelte komme«. Man var i adventstiden. Det var dagen før 2. søndag i advent. Hvad var da mere nærliggende end at lade Kristi første komme i kødet og hans andet komme til dom være temaet for en deklamationsøvelse i Regenskirken?

Som ovenfor nævnt var det provsten, der opgav alumnerne det tema, de skulle deklamere over. I årene 1702–1714 havde Kommunitetet og Regensen i Søren Lintrup en provst, der med lyst og iver varetog sit embede[6]. Til hans mange fortjenester hører,

Kommunitetet siden den 24. juli 1710, jfr. Komm.matr., fol. 208r. En deklamation af ham »in laudem Temperantiæ« fra den 18. okt. 1710 findes som nr. 29 i »Decl. Regentz.«, tom. IV.

[3] Til Kommunitetets og Regensens historie jfr. først og fremmest H. Beckmann: *Communitatis Regiæ Havniensis Historia*, 1785 og C. E. F. Reinhardt: *Kommunitetet og Regensen*, 1862.

[4] Om deklamationsøvelserne i tidsrummet 1569–1728 jfr. Reinhardt, anf. skr., p. 125–27. I Brorsons studentertid fulgtes endnu bestemmelserne i klosterlovene af 1662 §§ 30–31, der ordret gentager §§ 12–13 i lovene af 1638 (aftrykt hos Beckmann, anf. skr., p. 42 ff.).

[5] Den 24. maj 1713 blev han baccalaur, jfr. Københavns Universitets Matrikel, udg. af S. Birket Smith, II, p. 380. Dermed bortfaldt pligten til at deklamere. Til gengæld skulle han disputere.

[6] Søren Lintrup (ca. 1669–1731) var 1696–1702 rektor i Bergen og som sådan Holbergs lærer. 1702 blev han provst ved Kommunitetet og Regensen, 1707 profes-

at han straks, da han blev provst, genindførte disputations- og deklamationsøvelserne, der havde ligget stille nogen tid[7]. Af de mange håndskrevne »Declamationes Regentianæ«, der opbevares i Rigsarkivet, er karakteristisk nok ikke færre end 190 fra tiden 1703–1714. De er ordnet kronologisk og indbundet i 6 bind. Til de første 5 bind har Søren Lintrup selv skrevet en indholdsfortegnelse, der opbevares sammen med deklamationerne. En broget mangfoldighed af temaer behandles i disse deklamationer. Betegnende såvel for genren som for Lintrups dannelsesideal er det, at græsk-romerske antikviteter optræder side om side med bibelske og kirkehistoriske emner. Men mere aktuelle begivenheder så som kongens fødselsdag og årsskiftet møder vi også som temaer for deklamationer. Eller det kan som i vort tilfælde være kirkeårets fester, der bestemmer temaet.

Det er altså Søren Lintrup, »Academiets da værende største Lys«[8], Brorson tænker på, når han i sin deklamation (side 2) taler om den velfornemme og højærværdige professor. Hin lørdag eftermiddag den 3. december 1712 var han til stede i Regenskirken i sin egenskab af provst for Kommunitetet. Men han var også til stede i en anden egenskab. Han var nemlig i Arne Magnussons fravær Broder Brorsons og sandsynligvis også Hans Adolph Brorsons privatpræceptor[9]. Det gav ham da en ekstra grund til at overvære de to brødres deklamationer.

En nærmere redegørelse for den indflydelse, Søren Lintrup må

sor eloquentiæ, 1716 teologisk professor, 1720 biskop i Viborg, 1725 kgl. konfessionarius og atter teologisk professor. Han afskedigedes som konfessionarius efter Chr. VI.'s tronbestigelse. Jfr. Dansk biografisk Leksikon, 2. udg., XIV, p. 412–14 (Bjørn Kornerup).

[7] Jfr. D. G. Zwergius: *Det Siellandske Clerisie*, 1754, p. 790.

[8] Dette udtryk bruger Erik Pontoppidan om Lintrup i sin selvbiografi, jfr. M. Neiiendam: *Erik Pontoppidan*, I, 1930, p. 89.

[9] Ved immatrikulationen den 25. juli 1712 valgte både Broder og Hans Adolph Brorson Arne Magnusson til privatpræceptor, jfr. *Kjøbenhavns Universitets Matrikel*, udg. af S. Birket Smith, II, p. 367. På det tidspunkt var Arne Magnusson imidlertid ikke i København, men på Island. Først den 2. marts 1713 ankom han til København, og han mødte første gang i konsistorium den 22. april 1713, jfr. *A. Magnussons levned og skrifter*, udg. af Komm. for det arnamagn. legat, I, 1930, I. halvbind, pp. 63 og 98 f. I hans fravær passede Søren Lintrup hans embedsforretninger, anf. skr., 2. halvbind, p. 77. Om Broder Brorson hedder det udtrykkeligt i universitetsprogrammet i anl. af doktorpromotionen den 18. okt. 1760, at han i Arne Magnussons fravær brugte Søren Lintrup som privatpræceptor. Det samme har da sikkert H. A. Brorson gjort.

have haft på Brorson i studentertiden, skal ikke gives her. Det må være nok at konstatere, at Brorson i hvert fald i sit første studieår har haft nær kontakt med denne lærde professor[10].

Som led i den retoriske undervisning spillede deklamationen en vigtig rolle i den klassiske oldtid[11]. Ikke mindst takket være Melanchton indførtes den ved mange latinskoler og universiteter i Nordeuropa[12]. Eleven skulle demonstrere sin evne til med forskellige stilistiske virkemidler at komponere og fremføre en tale. Man må have dette formål i tankerne ved bedømmelsen af Brorsons deklamation. De formelle træk træder stærkt frem.

Indholdet falder i 3 hoveddele, som vi med udtryk fra den klassiske retorik kan kalde *exordium* (herunder *petitio benevolentiae*), *narratio* og *conclusio*.

Brorson begynder (side 1) med at indrømme, at han ikke føler sig i stand til at leve op til auditoriets strenge krav til en velformet tale. På den anden side opmuntres han ved synet af tilhørerne og stedet, hvor han skal tale. Hans emne, »Kristi dobbelte komme«, er også i enhver henseende godt. Inden han går videre, vil han dog bede tilhørerne om at vise velvilje mod ham og ikke nægte ham deres opmærksomhed.

Derefter kan han (side 2) tage fat på talens hoveddel, som naturligt falder i 2 afsnit. Først taler da Brorson om Frelserens første komme. Det havde alene sin årsag i Gud Fadere store og ufortjente barmhjertighed, som ethvert selv nok så hårdhjertet menneske må beundre og elske. Og det så meget mere, hvis man overvejer, hvem der sendte, hvem der blev sendt, og til hvem han blev sendt. Den, der sendte, var nemlig ingen jordisk konge, men Kongernes Konge og Herrernes Herre, og den, der blev sendt, var ingen anden end Guds enbårne søn. Han sendtes (side 3) til den ulykkelige og uvidende menneskeslægt, der var hjemfalden til evig fordømmelse. Med et Bernhard-citat understreger Brorson det underfulde i Kristi menneskeblivelse. Her mødes himmel og jord på en sådan måde, at ingen kan tvivle om, at der ligger stor barmhjertighed og kærlighed bag. Guds søn i den trange og snavsede krybbe!

[10] L. J. Kochs fremstilling i *Salmedigteren Brorson*, 2. udg., 1932, p. 32 f. må ændres herefter.

[11] Til retoriikkens historie i oldtid og middelalder jfr. f. eks. C. S. Baldwin: *Ancient Rhetoric and Poetic*, 1924 og *Medieval Rhetoric and Poetic*, 1928, begge genoptrykt 1959.

[12] I Melanchtons *Werke in Auswahl*, hrsg. v. R. Stupperich, III: *Humanistische Schriften*, 1961, findes 12 af Melanchtons meget beundrede deklamationer.

Hvem undrer sig ikke såre over dette mirakel? Og dog er Kristi komme set fra en anden side noget ringe og uanseligt. Thi konge var han, men der var intet kongeligt ved hans fødsel. Han måtte jo nøjes med en lav hytte, en stald, nogle hyrder og en ringe og snavset krybbe. Det var en opfyldelse af Esajas' gamle profeti om Smerternes mand. Således (side 4) er der da vidnesbyrd nok om ringhed og fattigdom i forbindelse med Kristi første komme. Overvejer man sagen nærmere, vil man dog opdage, at Kristi komme langt overgår en jordisk konges komme. Thi Gud selv, patriarkerne og profeterne havde forjættet hans komme. Som eksempler nævnes Guds ord om kvindens sæd, profeten Mikas ord om herskeren fra Bethlehem og patriarken Jakobs ord om Siloh, d.v.s. Messias. Denne sidste profeti opfyldtes netop i Kristus, som fødtes på et tidspunkt, da kongespiret var taget fra jøderne og givet til Herodes. Efter en omtale af Herodes' ugeringer mod jøderne går Brorson (side 5) over til at tale om Johannes Døberen, Kristi vejbereder. Han prises for sin myndige prædiken og retskafne vandel. Kristus har selv bevidnet hans storhed ved at kalde ham den største blandt kvindefødte. Ligesom de fromme profeter og patriarker forkyndte, at Kristus skulle fødes, således var det ikke almindelige mennesker, men engle, der forkyndte, at han var født. Englenes sang betød samtidig, at de nu atter anerkendte menneskene som medborgere. Dette siges med et citat af Gregor. At Kristus også modtog tilbørlig hyldest, da han var født, viser (side 6) beretningen om vismændene, der uden at lade sig skræmme af rejsens besværligheder bragte deres gaver til denne konge. Dette var forudsagt af profeten Esajas. Hvad gaverne egentlig betyder, forklares med et citat af Augustin. Med alt dette som baggrund er jødefolkets afvisning af Jesus som Messias udtryk for blindhed. Man forargedes over Kristi ydmyghed og over hans fattige forældre. Vel var han søn af en tømrer, men det var en anden end ham, de tænkte på. Jøderne henvistes da til at hentæres af længsel efter en anden Messias, mens vi kristne derimod tror og bekender, at Kristus er kommet for længe siden. Efter denne digression taler Brorson om Kristi kommes formål og frugt: frelsen og forsoningen. Med de kendte ord fra Filipperbrevet om Kristus, der gav afkald, slutter han (side 7) afsnittet om Kristi første komme.

Det følgende afsnit om Frelserens andet komme indledes med et Hieronymus-citat. Denne kirkefader syntes altid, han kunne høre

røsten, der på den yderste dag byder de døde rejse sig til dom. Hver gang han tænkte på dommens dag, skælvede han både med krop og sjæl. Det gjorde han med rette. Dommeren vil jo kræve regnskab for hvert unyttigt ord, og alle fromme mennesker har god grund til at skælve og tænke på profeten Joels ord om Herrens store og frygtelige dag. Kristi andet komme bør vi ikke måle med samme målestok som hans første komme. Dengang kom han med budskabet om fred. Men når Kristus kommer igen, bliver det ikke længere som frelseren, men som dommeren, der vil gengælde enhver efter hans gerninger. Brorson opfordrer (side 8) sine tilhørere til at overveje, hvor forfærdelig Kristi genkomst bliver for de ugudelige. Det bliver med Zefanias' udtryk en trængselsens og nødens dag, en ødelæggelsens og ødets dag, en mørkets og mulmets dag. I tilslutning hertil citeres et vers af sekvensen »Dies iræ, dies illa«. Den strenge dommer lader sig ikke formilde, men vil styrte de ugudelige hovedkuls ned i dødsriget. For de fromme derimod bliver det en glædelig dag. Den vil jo gøre ende på alle tårer og ulykker og indlede den evige salighed. Himlen står dem åben, og den nådige dommer er rede til at hævne den uret, der er overgået dem.

Hermed er Brorson nået til talens tredie og sidste del. Lad os vente dommeren hver time, siger han henvendt til tilhørerne. Lad os ære og elske ham, for at vi ikke pludseligt skal blive overrasket af hans komme, der jo lignes ved lynets udgang fra øst til vest. Lad os altid våge, for at vi kan undfly alt det, der skal komme, og få del i den evige salighed, som er ganske ufattelig for sind og tanke. Talen munder ud i et »jeg har talt«.

Hovedparten af stoffet i Brorsons deklamation må karakteriseres som traditionelt homiletisk materiale. Hans vigtigste kilde skal dog næppe søges i prædikenlitteraturen, men i en bog af helt anden art. Meget tyder nemlig på, at Brorson ved udarbejdelsen af sin deklamation har benyttet den tyske filolog Joseph Langes »Polyanthea«, en stor samling af citater fra Bibelen, kirkefædrene og profane skribenter, ordnet alfabetisk under stikord[13]. Den

[13] Joseph Lange (ca. 1570–1615), prof. i matematik og græsk i Freiburg a. Br. Om hans liv og skrifter se Allgemeine Deutsche Biographie, XVII, p. 602 ff. Hans »Polyanthea« udkom første gang i 1604 under titelen »Polyanthea nova«. I udgaverne efter hans død ændredes titelen til »Novissima Polyanthea« eller »Florilegium Magnum«. Det kgl. Bibliotek har 3 eksemplarer af bogen i udgaver fra 1628, 1648 og 1659. Sidstnævnte er et af Universitetsbiblioteket afgivet eksemplar. Det

omstændighed, at Lange var katolik, har naturligvis været bestemmende for, hvilket stof han bringer i sit værk. Brorson synes især at have øst af det stof, Lange har under stikordene Christus. Christi adventus, Christi incarnatio, Christi nativitas og Judicium extremum. Her kunne han finde bibel- og fædrecitater, der egnede sig for hans emne. Brorsons udtrykkelige citater af Bernhard, Gregor, Augustin og Hieronymus findes alle hos Lange. Denne har også hele sekvensen »Dies iræ, dies illa«, hvorfra Brorson citerer et vers. Også andet af Brorsons stof er, uden at Brorson selv siger det, fædrecitater, som han sandsynligvis har fra Langes bog. Det stærkeste argument for, at det virkelig er Langes »Polyanthea«, Brorson har benyttet, er dog, at Brorson et par steder synes at citere ikke et af Langes citater, men Langes egen forbindende tekst.

Det må herefter anses for overvejende sandsynligt, at Brorson har størstedelen af sit stof fra Joseph Langes »Polyanthea«. Det er uvist, hvilke andre kilder han har benyttet. Dette spørgsmål skal imidlertid ikke drøftes nærmere her.

En sammenligning mellem Hans Adolph Brorsons og Broder Brorsons deklamationer ligger også uden for nærværende indlednings hensigt og rammer. Det bør dog nævnes, at de to brødre har en del stof fælles.

Da Brorsons deklamation i så høj grad bygger på citater, kan den ikke betegnes som et originalt arbejde i egentlig forstand. Alligevel kan den nok fortælle noget om Brorson. Han har jo dog udvalgt og sammenstillet netop de citater og så at sige gjort dem til sine egne ord. Kristi første komme har betaget ham mest. Han vier det dobbelt så megen plads som Kristi andet komme. Med undren og tak dvæler han ved inkarnationens under, der er så meget større, jo mere man betragter Kristi fattige og fornedrede skikkelse. Der er over hele dette afsnit et stærkt bernhardinsk præg. Både dette afsnit og deklamationen iøvrigt vidner om, at den unge Brorson har været et bevægeligt gemyt med betydelig æstetisk sans.

De toner, Brorson anslog i sin latinske deklamation fra 1712, blev åbenbart ved med at klinge i hans sind. Mange år efter møder vi dem igen i hans advents- og julesalmer. Meget er forskelligt, men digtersindet var og forblev det samme. Det var Hans Adolph Brorsons.

*

er en stor foliant på ikke færre end 2988 spalter. Et af Langes forlæg er Thomas Hibernicus' »Manipulus florum«, der omtales af Tue Gad i Kirkehist. Saml., 7. rk., 5. bd., 1963-65, p. 439.

Med hensyn til de principper, der er fulgt ved udgivelsen af Brorsons deklamation, skal det bemærkes, at det er tilstræbt at gengive manuskriptet ord- og bogstavret. Den inkonsekvente brug af store og små begyndelsesbogstaver er søgt bibeholdt. Det samme gælder den ejendommelige tegnsætning.

Følgende forkortelser er anvendt i noterne:

PG = Patrologia Graeca, ed. J. P. Migne, 1–161. Paris 1857–66.

PL = Patrologia Latina, ed. J. P. Migne, 1–221. Paris 1844–64.

Otto = A. Otto: Die Sprichwörter und Sprichwörtlichen Redensarten der Römer. Leipzig 1890. Genoptrykt 1964.

Lange = Florilegii magni, seu Polyanthææ floribus novissimis sparsæ, libri XXIII. Opus præclarum, suavissimis celebriorum sententiarum, vel Græcarum, vel Latinarum flosculis ex sacris & profanis Auctoribus collectis refertum: a Iosepho Langio, Post alios, meliore ordine dispositum, innumeris ferè Apophtegmatis, Similitudinibus, Adagijs, Exemplis, Hieroglyphicis, & Mythologijs locupletatum atque perillustratum. Editio novissima ab infinitis penè mendis expurgata, & cui præter Additiones, & emendationes Fr. Sylvii Insulani, accesserunt Libri tres, circa titulos, qui ad litteras K, X, & Y, pertinent. Lugduni 1659. (Det kgl. Bibl.).

Adjunkt, cand. mag. Jens Vind, Ribe, har gennemgået oversættelsen.

DECLAMATIO

pro gratuito Regiæ Communitatis beneficio

composita

a

Anno 1712
die 3to 10^{cembr}.

Johanne Adolpho
Broërssonio.

Exspectatis forsan, Auditores Humanissimi, literatissimi, et quotquot adestis optimi, orationem hodiè facundam, sed vereor nè pro Oedipo prodeat Davus[1], etenim cum in lectissimâ hac doctissimorum virorum corona nil nisi elaboratum, et subactiori curâ tinctum proferri soleat, meæ certè vires infra expectationem vestram longè subsidant, fateor qvippe quod sentio ingenii mei tenui-

[1] Jfr. Terents: Andria, 194: Davos sum, non Oedipus, d. v. s. jeg er et almindeligt menneske og kan ikke løse gåder som Oedipus, der løste sfinxens gåde. Otto, p. 252.

tatem, iudicii imbecillitatem, et qvòd non minimum est in dicendo infantiam, qvippe qvæ talis est, ut in ipso qvasi limine hærere videar, sed ut infirmitatis meæ sensu, qvam non invitus agnosco, haud parum commoveor, ita contra subdit mihi animum conspectus vester multò jucundissimus, excitat locus ad dicendum ornatissimus, animat oblatum mihi hodiè dicendi argumentum, qvòd est De GEMINO JESU Christi Adventu, in qvo materia nemini deesse potest, qvid enim ad dicendum uberius, ad meditandum utilius, ad studia nostra accommodatius, huic verò loco convenientius. Sed prius qvam ulterius progrediar, benignitatem vestram mihi impetrandam censeo, qvò de eadem certior factus, eò alacrior [p. 2] Thema à Nobilissimo et Amplissimo Professore exercitii gratia propositum aggrediar, qvapropter à vobis, Auditores humanissimi, qvâ possum animi demissione contendo, ut mihi de gemino Christi adventu verba facturo exigui temporis usuram et attentionem largiri ne dedignemini; nè itaq̃ solo verborum fuco aures vestras defatigare, vel qvasi de morte Hÿpoliti Athamantisq̃ insania[2] disserere videar, ad rem ipsam me accingo[3].

Enimverò intuenti mihi nostrum hoc qvòd multum ponderis habet, dicendi argumentum tanta se offert dicendi materia, ut vix mente complecti qveam qvid prius aut qvid posterius disserendum esse videatur, cum enim geminus Christi adventus geminam præbet dicendi ansam, dubiam certè est qvamnam potissimum prius aggrediar, sed ne ὁστέρον πρότερον noster foret progrediendi modus, de utroq̃ separatim dicere convenientius duco. Ut itaq̃ sine longiori verborum sÿrmate ad priorem Servatoris adventum me conferam, patiaris, qvæso, me aliquid de causa illius præfari, qvæ sanè non alia, qvam admiranda DEI Patris misericordia, qvippe qvæ tanta fuit, ut filio non pepercerit unigenito, toti vero generi humano saluti futurum tradiderit, ut extat: Johan: Cap: 3to[4]. O amorem ineffabilem et plane inexcogitabilem! qvi nec ratione assequi nec oratione complecti potest. o misericordiam

[2] Hippolytos' død og Athamas' vanvid nævnes åbenbart her som eksempler på meget vidtløftige temaer. H., græsk sagnhelt, søn af Theseus, blev anklaget for at ville forføre sin stedmoder Faidra og slæbtes til døde, da hans heste skræmtes af et havuhyre. A., græsk sagnhelt, konge i Orchomenos, blev slået med vanvid af Hera, så at han dræbte sin ene søn, og hans hustru Ino styrtdede sig i havet med den anden af frygt for ham.

[3] Exordiet rummer mange ciceronianske elementer, jfr. især Ciceros tale De imperio Cn. Pompei 1-3.

[4] Johs. 3,16.

immensam et planè immeritam, qvæ qvemlibet etiam adamantini cordis hominem sui in admirationem, ne dicam amorem, meritò rapiat, idq̃ eo magis si personam, qvi misit, qvem misit, et cui misit æqva mentis trutinâ ponderaverit. Qvis enim misit, sanè non Croesus Regum facilè ditissimus, nec Salomon mortalium sapientissimus, nec terror ille gentium Alexander Magnus, nec alius qvidam Rex mundanus, sed Rex Regum et Dominus Dominantium. Apoc 19[5].

Cujus ab obtuitu tellus commota tremiscit, ut ait Psalmista[6]. Qvis, qvæso, mittitur, nisi unigenitus Dei Patris filius, id quod etiam Paulus [p. 3] Magnum Pietatis mÿsterium dicerè non dubitat: O Magnum pietatis mÿsterium Christus manifestatus est in carne. 1 Tim: 3[7]. Deniq̃ cui mittitur nisi miserrimo humano generi. foedissimîs ignorantîæ tenebrîs immerso, æternæq̃ condemnationi destinato, de qvo non verè minus qvam graviter Bernhardus: Christus, inqvit, de corde Dei Patris in uterum matris venit. venit à summo coelo ad inferiores terræ partes, et ad ipsum qvoq̃ descendit infernum, jam qvis dubitet magnum aliquid in causa fuisse, planè magnum aliquid; misericordia magna! miseratio multa! Charitas copiosa![8] Stupet mens consideratione adventus Christi, Regis qvidem licet famuli Specie induti; venit enim non ministrari sed ministrare, ut ipse de se testatur: Mat: 18.[9] conditoris omnium, qvi tamen coeli volucris ferisq̃ bestiis longè fuit inopior, qvem coeli coelorum non capiunt, in angusto squalidoq̃ præsepi recumbit, agnoscitur longitudo brevis, latitudo angusta, altitudo subdita, profunditas plana, nascitur verbum infans, lux non lucens, aqua sitiens[10]. Qvis abundè non miretur miraculosam et planè stupendam Christi nativitatem! non enim ex commixtione virilis seminis et natura immunda, peccatiq̃ labe infecta, sed ex sanctificato Spiritus Sancti superventu, et altissimi obumbratione conceptus est[11], deq̃ casta, pura, viroq̃ intacta virgine natus. alioqvi purus homo nasci non potuisset, ac proinde alio mediatore

[5] Apok. 19,16.

[6] Ps. 104,32.

[7] 1 Tim. 3,16.

[8] Bernhard: Sermo 1 de Adventu Domini. PL 183,38. Lange 468.

[9] Citatet findes ikke Matth. 18, men Matth. 20,28.

[10] agnoscitur etc. Bernhard: Homilia 2 super Missus est. PL 183,65. Lange 473.

[11] Qvis abundè etc. Jfr. Lange 451. Langes egen forbindende tekst bl. a. på grundlag af Luk. 1,35.

ipse indignisset[12]. Et ut hâc ratione miraculosus salutatur adventus Christi, ita non minus aliqua ex parte humilis, ignobilis et obscurus videtur. Rex enim natus, sed Regio carebat apparatu, pro pallatio enim marmoribus splendido, tuguriô quidem, eoq̃ humili esset contentus, pro aula Regia satellitibus personante eqvile armentis bubûsq̃ repletum vix supererat, pro clÿpeatis militum catervis, pastores quidam, et ipsi infimæ sortis homines aderant, pro cunis vile sqvalidumq̃ præsepe animalibus magis quam hominibus aptum[13]. id quod Esaias multis ante seculorum decadibus prædixit futurum: non est, inquit: species ei neq̃ decor, vidimus eum, et non erat aspectus, et desideravimus eum despectum, novissimum virorum, virum [p. 4] dolorum, et scientem infirmitatum[14]. Hôc inquam pactô ortus et adventus Christi prima fronte alicui obscurus et ignobilis videri possit, si matrem pauperulam, famâ obscuram, opibûs tenuem, fabro nuptam, si præsepe, si fascias, si locum et nascendi occasionem considerat, sin tamen rem rectâ nobiscum viâ reputamus, adeò non ignobilis ut potius maximè gloriosus videretur, adeo ut, adventum coelestis Regis, si comparetur cum alii Regis (si fas esset) mundani adventu, illum dignitate non æquari modò, verum etiam innummeris post se parasangis relinquere comperires. Qvemadmodum Rex Regionem petiturus, adventus sui prænuntios, itinerisq̃ præparatores præmittit[15], ita etiam Rex Regum, anteqvam venit, adventus sui præcones, et itineris præparatores habuit. Illorum ex numero primus et summus fuit ipse Deus, qvi protoplastis semen caput serpentis contritum promisit. Gen: 3.[16] sancti deinde Patriarchæ ante- et post-diluviani, posteaq̃ Prophetæ, omnes Divinæ de ADVENTU MESSIÆ promissionis custodes et propagatores[17], qvi unanimi consensu, qvotqvot sint, digitum in Christum intendunt. Act: 10[18]. Et quod admiratione dignum, non[19] certum populum, verum etiam certum tribum, et quod prævalet, locum

[12] deq̃ casta etc. Jfr. Lange 474. Langes egen forbindende tekst.

[13] pro pallatio etc. Lange 473 henviser til Chrysostomus sup. Matth. 2. Intrantes domum invenerunt puerum. PG 57, 81 ff. har ikke citatet.

[14] Jes. 53,2-3.

[15] Qvemadmodum etc. Jfr. Epiphanius: Haereses 66,75. PG 42,147 f. Lange 468.

[16] Gen. 3,15.

[17] Illorum ex numero etc. Jfr. Lange 452. Langes egen forbindende tekst.

[18] Acta 10,43.

[19] Indføj efter non: solum.

salutifero huic partui divinitus assignatum non inani conjecturâ commonstrarunt[20]. Insignis est locus apud Michæam. Cap: 5to. Tu Bethlehem Ephratæ in ducibus Judæ minima, ex te mihi prodibit futurus dominator in Israële[21], qvin etiam certum Adventus Christi tempus non obscurè commonstratur Gen 49, ubi inter cÿgnæas illas, qvas Jacobus Patriarcha edidit, voces paulo post moriturus in has Spiritu Sanctô afflatus prorupit voces: Non recedet sceptrum à Juda, nec legislator è medio ejus usq̃ venerit Siloh[22]. Hanc Prophetiam quis sanè mentis ncn videt impletam esse in Christo, qvi in ea nasciturus incidit tempora, qveis, si unqvam ablatum à Judæis est sceptrum, Romanus enim Imperator, redactis in suam potestatem Judæis Herodem Antipatri Idumeæ filium Regem constituit, qvi, ut demandatam sibi spartam[23] facilius et felicius tueretur, summa imis miscuit et sacra profanis, splendoriores enim qvosq̃ ex tribu Judæ extirpavit, Genealogias Judæorum miscerè confundit[24], [p. 5] sacerdotes pro suo arbitrio, nullâ nec legis nec tribuum ratione habitâ, creavit, senatum judaicum Regibus assidere solitum planè exterminavit, eorumq̃ in locum externos substituit, et qvôd præponderat, ut adventum Christi intercluderet proprii filii sanguine manus cruentare non dubitavit[25]. En igitur Auditores, Tempus adventus Messiæ prædictum quidem olim, sed in Christo impletum, qvatenus, eô natô, in exterorum manus regnum devenit. Confero me jam ad itineris ejus præparatorem, Johannem Baptistam, nam paulo anteqvam in lucem prodiit Jesus, præcursoris munus obiit Johannes Baptista tantô populi cum applausu, tantô concursu, ut procerum odia et invidiam in se protraheret. Hic non alienum videtur docere, qvantâ curâ, qvantâ vigilantîâ Spartam[26], qvam nactus erat, exornavit, qvanta illi in animo probitas! qvanta in sermone maje-

[20] Et qvôd admiratione etc. Jfr. Lange 451. Langes egen forbindende tekst.

[21] Mika 5,1.

[22] Gen. 49,10. Siloh opfattes her som Messias-navn. Om forståelsen af Gen. 49,10 i oldtid og middelalder se A. Posnanski: Schiloh. Ein Beitrag zur Geschichte der Messiaslehre. Leipzig 1904.

[23] Jfr. Cicero: Ep. ad Att. 1,20,3: et eam, quam mihi dicis obtigisse Σπάρταν, non modo numquam deseram, sed etiam etc. Oversættelse af græsk ordsprog. Otto, p. 329.

[24] miscerè confundit giver ikke mening. Læs: miserè confudit.

[25] Oplysningerne om Herodes kan stamme fra Euseb: Historia ecclesiastica, 1,6 og 8.

[26] Se note 23.

stas! qvanta in ore eloquentia! qvanta qvoq̄ in actionibus ejus supra qvam dici potest integritas et candor! quid longè petimus documenta, cum ipse Christus testatur, majorem ex mulieribus adhuc non natum[27]. hic est ille, inquit Matthæus: de qvo dictum est per Esaiam Prophetam dicentem: vox clamantis in deserto: parate viam Domini, et complanate Semitas ejus. Math: 3.[28] Proinde ut Christus incarnandus a Prophetis et Patriarchis, viris pietate vitæq̄ innocentia insignibus, ita jam incarnatus non ab hominibus sed angelis est promulgatus. De qvo Lucas cap: 2do. Verè itaq̄ Gregorius Mor: Coeli, inquit: Rege natô, angelorum Chori in ejus enunciationes prodeunt, et devictâ pravæ vitæ discordiâ, nos, qvos dudum despexerant, cives agnoscunt, consonô ore prædicantes: Gloria in excelsis Deo, et pax in terra. Luc 2.[29] Nec nato Christo debita defuit Reverentia, nam si vel tota Judæa ad silentium obstinata sit, [p. 6] Magi cimмериis etiam ignorantia tenebris[29a] immersi, nec viarum longitudine nec itinerum molestiis territi, Christum adeunt, adorant, dignaq̄ tali Regi dona offerunt. id qvôd etiam Esaias multis antè seculis non obscurè prædixit: capite 60. Omnes è saba venient, aurum et Thus offerent, ejusq̄ laudes prædicabunt[30]. Adeo Aurum solvitur qvasi Regi magno Thus adoletur ut Deo, myrrha præbetur tanqvam pro salute omnium morituro, habuit enim prædicatores angelos, narrantes coelos, adorantes magos. inquit Augustinus[31], et alibi: Nobilitas fuit Christi nascentis in virginitate parientis, nobilitas parientis in Divinitate nascentis[32]. O cæcam ergo et plus qvam cæcam et impiam Judæorum gentem! qvæ in tam claro lumine solem Justitiæ D^{num} JESUM Christum pro vero olim promisso sibi Messia adeo non agnovit, ut potius eum ambabûs qvasi manibûs repudiaverit, offendeatur enim humiliatione Christi carnis

[27] Matth. 11,11.

[28] Matth. 3,3.

[29] Gregor: Moralia in Job, lib. 27, cap. 15. PL 76,415. Lange 473. Bibelcitater er fra Luk. 2,14.

[29a] Cimmeriae tenebrae, efter kimmerierne, et sagnfolk langt mod vest i et land, der var hyllet i tåger og mørke. Homer: Odysseen 11,14 ff. Otto, p. 83.

[30] Jes. 60,6.

[31] Lange 472 f. henviser til Augustinus in serm. de Epiph. Citatet er ikke fundet hos Augustin i denne form. Men jfr. til citatets første del Serm. App. 131, 135, 136 og 139 (alle uægte?). PL 39,2007, 2012, 2014 f., 2018. Tanken findes allerede hos Irenæus i Adv. hæreses III,9,2. PG 7,870 f. Mange andre kirkefædre har den. Til citatets sidste del jfr. Augustin: Sermo 373 (uægte?). PL 39,1665.

[32] Augustin: Sermo 200. In Epiphania Domini 2. PL 38,1029. Lange 473.

hisce oculis despicabili, offendebatur pauperculus Christi Parentibus, nonnè, inquit: hic est illius fabri filius? Mat: 13[33]. Sed totò aberrabant coelò, Christus enim non fabrum, qvem illi putabant, Patrem agnovit, sed fabricatorem omnium, qvi fabricatus est auroram et solem[34]. Sic Judæi, verò Messia relictò, alium Messiam somniant, qvemq̃ nunquam Spectent tantò exspectant desiderio, ut desiderii pænè tædiò contabescant. Nos Christiani in meliori longè Schola edocti advenisse jam pridem credimus Christum, et palam profiteamur. Sed ut eò, undè mea nonnihil digressa videtur oratio, quid, obsecro vos Audit: aut aspectu pulchrius, aut fructu lætius, aut tractatu dignius esse potest, si finem et fructum adventus Christi intueri sit animus, qvi sanè non alius fuit, qvam hominum salus æterna; venit enim ut iram Dei placaret, nosq̃ ei reconciliaret, ut Sathanam armis exueret, et Judæos cum gentibus sociaret. id qvòd etiam Doctor ille gentium[35]: Christus, inquit: cum esset in forma Dei, non ducit esse rapinam parem esse cum Deo, sed [p. 7] Ipse se inanivit, formâ servi acceptâ, similis hominibus factus, et habitu inventus ut homo. Phil: 2[36]. Sed nè attentione vestra abuti videar ad Posteriores servatoris Adventum me conferam. Cum multa præclarè summaq̃ omnium cum laude a Patre Hieronymo dicta et facta sunt, tum haud scio qviquevamnè sit præclarius eò, qvòd in seriam descendens EX-TREMI JUDICII contemplationem dixisse constat: Sive comedam, sive bibam, sive aliud aliquid faciam semper illa vox videtur sonare in auribus meis: Surgite mortui, et venite ad judicium, et quoties diem judicii cogito totus corpore et corde contremisco[37]. Nec abs re hoc dixit vir ille incomparabilis, etenim cum unius cujusq̃ etiam vani verbuli ratio tremendo huic judici sit reddenda[38],

[33] Matth. 13,55.

[34] Christus enim etc. Lange 473 henviser til Chrysostomus sup. Matth. 13. Nonne hic est fabri filius? PG 58,487 har ikke citatet.

[35] Paulus, jfr. 1 Tim 2,7.

[36] Fil. 2,6-7.

[37] Lange 1470 henviser til Hieronymus sup. Matth. Citatet findes imidlertid hverken dér eller i andre af H.'s egne skrifter. Men jfr. Hieronymus: Ep. 66,10: Sive legas, sive scribas, sive vigiles, sive dormias, Amos tibi semper buccina in auribus sonet. PL 22,644 f. Regula Monachorum (uægte) cap. 23. PL 30,375. Regula Monacharum (uægte) cap. 30: Semper tuba illa terribilis vestris perstrepat auribus: Surgite mortui, venite ad judicium. PL 30,417. Hieronymus afbildes ofte i kunsten lyttende til dommedagstrompeten. Jfr. L. Réau: Iconographie de l'art chrétien, III,2, 1958, p. 747 f.

[38] Matth. 12,36.

ecqvis unqvam sanæ piæq̃ mentis homo extremi iudicii consideratione non horret modò, verum etiam omnibus membris contremiscit, haud immemores Prophetæ illius: Magnus est dies domini et terribilis valdè, et qvis sustinebit eum. Joel: 3[39]. Hunc posteriorem Christi adventum, non eâdem, qvâ priorem, æstimatione metiri debemus, Die enim Nativitatis Christus pacis suæ præcones emisit, id qvòd etiam de eo testatur scriptura: Veniens Evangelizavit pacem vobis, qvi longè fuerunt, et pacem his, qvi propè; qvoniam per ipsum accessum habemus ambo in uno spiritu ad Patrem. Eph: 2[40]. Nec, qvòusq̃ in terris morabatur, aliud qvæsivit, qvam homines Deo reconciliare, errantes in viam reducere, reductos in bono confirmare. Quid enim sibi voluerunt tot publicæ privatæq̃ Christi, Conciones, tot inusitata miracula, nisi ut ipsis qvasi certò qvòdam argumentò monstraret se esse verum Messiam, eòq̃ pactò homines in verum sui amorem alliceret. Sed immane qvantum differt ab hoc futurus Christi adventus, tunc enim non amplius Servatoris sed iudicis munus obiret, unicuiq̃ secundum opera sua redditurus. ut ait Apostolus: Rom: 3[41]. Tunc nihil nec peccati, nec poenitentiae sit loci, sed qvilibet facti sui, sit boni vel mali justos ferret fructus. [p. 8] considerate, Auditores, qvam funestus, horribilis et luctuosus hic Christi adventus impiis sit futurus, cum antè iratum citati iudicem citati[42], à piis segregentur, tandemq̃ improbam istam audient sententiam: abite, maledicti in æternum ignem, diabolis vobisq̃ ab initio hujus universi paratum[43]. Et qvis unqvam verbis exprimere valet infinitam illam, qvâ cruciantur impii, στενοχωρίαν, ubi inter acerbissimam summi Numinis iram, et malam destituti conscientiam montium latebras frustra peterent[44], nec, qvò unqvam oculos verterent, facies mali deerit, à dextra sunt peccata accusantia, à sinistra infinita Dæmonia, subtus horrendum illud inferni Chaos, desuper iudex iratus, foris mundus ardens, intus conscientia urens![45] o Dies tribulationis et angustiae! calamitatis et miseriae! tenebrarum et caliginis! Soph: cap: 1[46].

[39] Citatet findes ikke Joel 3, men Joel 2,11.

[40] Ef. 2,17–18.

[41] Citatet findes ikke Rom. 3, men Rom. 2,6.

[42] Dette citati bør stryges (dittografi).

[43] Matth. 25,41, dog ikke ordret. Matth. 25,34 synes at have smittet af.

[44] Jfr. Apok. 6,16.

[45] à dextra etc. Anselm: Liber meditationum et orationum, Med. 2. PL 158, 724. Bernhard: Tractatus de interiori domo, cap. 22,46. PL 184, 531. Lange 1472.

[46] Zef. 1,15.

Quantus tremor est futurus
 quando iudex est venturus
 cuncta strictè discussurus! [47]

Hic divitiæ divitem, forma formosum, robur robustum liberare nequeunt, iudex enim nec gratiâ prævenitur, nec precibûs flectitur, nec pecuniâ corrumpitur, nec poenitentiâ mitigatur [48], sed, ut rotundè dicam, impios rectâ in orcum præcipites dabit. Sed quàm terribilis ille dies impiis foret, tam lætus, è contrario piis futurus sit, quippe qui omnes Lacrýmas et misérias finiet, omnisq̃ æternæ felicitatis initium pariet, quid? quod, omne, quod in oculis sit pro parte illorum stare videretur; hic mundum igne accensum, illic hostes æternæ igni destinatos, sint visuri, coelumq̃ ipsis apertum et paratum, quodq̃ præponderat, propitium iudicem, paratum injuriæ ipsorum ultorem experientur.

Hunc, Auditores, ut finem dicendi faciamus, singulis horis exspectemus, veneremur, amplectemur, nè inopinantes planè et, amotò metu, oscitantes subitò, subitò, ejus adventu opprimeremur, sicut enim fulgur exit ab oriente in occidentem, Sic erit adventus filii hominis. Mat: 24 [49]. vigilemus itaq̃ omni tempore, ut digni habeamur effugere ista omnia, quæ sunt ventura. Luc 21. [50] ut, emensò vitæ curriculò, nos æternæ illius beatitudinis consortes faciet, quæ nullis temporum spatiis circumscribi, et quam nemo mente assequi, nemo cogitatione complecti potest.

DIXI.

DEKLAMATION

komponeret

for Det kongelige Kommunitetsstipendium

3. dec.
 1712.

af

Hans Adolph
 Brorson.

I venter måske, højt dannede, vellærde tilhørere og alle udmærkede, som er til stede, en velformet tale i dag, men jeg er bange for, at

[47] Andet vers af sekvensen »Dies iræ, dies illa«, der formodentlig er skrevet af fransiskaneren Thomas fra Celano (ca. 1190–ca. 1260). J. Julian: A. Dictionary of Hymnology, 1907, p. 295 ff. A. Malling: Dansk Salmehistorie, I, 1962, p. 129 ff. Lange 1472 f. har sekvensen i den længere (og yngre?) form: Quæso (andre: Cogita) anima fidelis.

[48] iudex enim etc. Augustin: De symbolo ad catechumenos sermo alius, cap. 8. PL 40,658. Lange 1470.

[49] Matth. 24,27.

[50] Luk. 21,36.

Davus træder frem i stedet for Ødipus. Thi da der i denne meget udsøgte kreds af de kyndigste mænd ikke plejer at blive fremført noget, uden det er udarbejdet og farvet med skolet omhu, og da mine kræfter visselig ligger langt under jeres forventning, tilstår jeg, hvad jeg også føler, min ringe begavelse, min skrøbelige dømmekraft og ikke mindst min manglende taleevne. Den er jo sådan, at jeg ligesom bliver stående på tærskelen. Men ligesom jeg foruroliges ikke så lidt ved følelsen af min svaghed, som jeg villigt erkender, således sætter på den anden side det glædelige skue af jer mod i mig, det smukke sted at tale på opildner mig, og det emne, man i dag har givet mig at tale om, nemlig JESU Kristi DOBBELTE komme, opmuntrer mig. Her kan ingen mangle stof. Hvad er nemlig rigere at tale om, nyttigere at grunde over, mere passende for vore studier, ja, mere egnet for dette sted. Men før jeg går videre, mener jeg, at jeg må vinde jeres velvilje. Jo mere sikker jeg er på den, desto ivrigere [p. 2] kan jeg tage fat på det tema, som den velfornemme og højærværdige professor har forelagt mig, for at jeg kan øve mig. Så forsagt jeg kan, beder jeg jer derfor om, højt dannede tilhørere, at I ikke vil vægre jer ved at tilstå mig en ringe tidsfrist og opmærksomhed, når jeg nu skal til at tale om Kristi dobbelte komme. For at I altså ikke skal synes, at jeg trætter jeres øren med ordenes blotte glans eller ligesom disputerer om Hippolytos' død og Athamas' vanvid, giver jeg mig til selve sagen.

Når jeg betragter, hvor vægtig vor tales genstand er, frembyder der sig i sandhed for mig så meget stof at tale om, at jeg næppe kan forestille mig, hvad jeg skal udrede først og hvad sidst. Da nemlig Kristi dobbelte komme giver en dobbelt anledning til at tale, er det visselig tvivlsomt, hvilken jeg først skal tage fat på. Men for at vor fremgangsmåde ikke skal blive et hysteron proteron[1], anser jeg det for mest passende at tale om dem hver for sig. For derfor at vende mig til Frelserens første komme uden længere omsvøb beder jeg om tilladelse til at forudskikke nogle ord om årsagen dertil. Den er i sandhed ikke nogen anden end GUD Faders forunderlige barmhjertighed. Den var jo så stor, at han ikke sparede sin enbårne søn, men gav ham hen til frelse for hele menneskeslægten, som det klart står i Johs. kap. 3. O uudsigelige og ganske uudgrundelige kærlighed, som hverken

[1] hysteron proteron, græsk, egtl. sidst først, en udtryksmåde, hvorved man ombytter to leds rækkefølge, så det, der logisk set er først, kommer sidst.

kan begribes med fornuften eller rummes i en tale! O umådelige og ganske ufortjente barmhjertighed, som med rette henrykker et hvilket som helst menneske, selv med et hjerte af stål, så man beundrer, for ikke at sige elsker den. Og det så meget mere, hvis man med sindsligevægt bedømmer den person, som sendte, hvem han sendte, og til hvem han sendte. Hvem sendte nemlig? Sandelig ikke Krøsus, utvivlsomt den rigeste blandt konger, ejheller Salomon, den viseste blandt dødelige, ejheller folkenes skræk, Alexander den Store, ejheller nogen anden jordisk konge, men Kongernes Konge og Herrernes Herre. Åb. 19.

Rystet ved skuet af ham skælver jorden, som salmisten siger. Hvem, spørger jeg, sendes, uden Gud Faders enbårne søn, hvad Paulus heller [p. 3] ikke betænker sig på at kalde gudsfrygtens store hemmelighed: O gudsfrygtens store hemmelighed: Kristus blev åbenbaret i kød. 1 Tim. 3. Endelig: Til hvem sendes han, uden til den dybt uheldige menneskeslægt, som er nedsunket i uvidenhedens græsseligste mørke og hjemfalden til den evige fordømmelse. Herom siger Bernhard ikke mindre sandt end alvorligt: Kristus kom fra Gud Faders hjerte ind i moders liv, han kom fra den øverste himmel til jordens lave egne og steg endog ned til selve underverdenen. Hvem vil nu tvivle om, at noget stort har hørt til sagen, noget aldeles stort. Stor barmhjertighed! Megen medynk! Rig kærlighed! Sindet undres ved betragtningen af Kristi komme, han som var konge, skønt iført en tjeners skikkelse. Han kom nemlig ikke for at lade sig tjene, men for at tjene, som han vidner om sig selv i Matt. 18. Han er altings grundlægger, men var dog meget fattigere end himlens vingede og vilde dyr. Han, som himlenes himle ikke kan rumme, lægger sig ned i en trang og snavset krybbe. Man erkender en kort længde, en smal bredde, en lav højde, en flad dybde. Der fødes et umælende ord, et lys, som ikke lyser, et tørstende vand. Hvem undrer sig ikke såre over Kristi mirakuløse og ganske forunderlige fødsel! Han blev nemlig ikke undfanget ved iblanding af mandlig sæd eller ved en uren natur, der var besmittet med syndens plet, men ved Helligåndens helliggjorte komme over hende og ved den Højestes overskygning. Han blev født af en kysk, ren og af mand uberørt jomfru. Ellers ville et rent menneske ikke have kunnet fødes, og så ville han selv have trængt til en anden midler. Ligesom nu Kristi komme på den måde hilses som mirakuløs, således forekommer det ikke mindre fra en anden side at være ringe,

ukendt og skjult. Thi som konge fødtes han, men han manglede kongelig pragt. I stedet for et strålende marmortalads nøjedes han jo med en hytte, der tilmed var ringe. I stedet for et kongeslot med genlyd af drabanter var med nød og næppe en stald fyldt med okser og køer tilovers. I stedet for skjoldbærende soldatertrope var nogle hyrder til stede, just mennesker af laveste rang. I stedet for en vugge var der en ringe og snavset krybbe, mere egnet for dyr end mennesker. Det har Esajas mange årtier før forudsagt ville ske. Han siger: Han har hverken skønhed eller pragt. Vi så ham, og han havde ikke udseende, så vi syntes om ham, ringeagtet, den sidste blandt mænd, en smerternes mand [p. 4] og kendt med sygdom. På den måde, siger jeg, kan ved første blik Kristi fødsel og komme forekomme en skjult og ukendt, hvis man nemlig betragter moderen, som var fattig, uberømt, ubemidlet, gift med en tømrer, og hvis man betragter krybben, svøbene, stedet og lejligheden til at føde. Men hvis vi ellers på rette måde overvejer sagen med os selv, ville det i den grad ikke forekomme os ringe, men snarere i højeste grad berømmeligt, så at man ville erfare, at den himmelske konges komme, hvis det (om det gik an) bliver sammenlignet med en anden jordisk konges komme, ikke blot kan måle sig med dette i værdighed, men også lader det utallige mile bag sig. Ligesom en konge, der skal drage til en egn, i forvejen sender nogle til at bebude sin ankomst og til at berede vejen, således havde også Kongernes Konge, før han kom, forkyndere af sin ankomst og vejberedere. Blandt dem var den første og højeste Gud selv, som lovede de først skabte mennesker, at sæden skulle søndertræde slangens hoved. 1 Mos. 3. Dernæst de hellige patriarker fra før og efter syndfloden og siden profeterne, alle vogtere og udbredere af den gudommelige forjættelse om MESSIAS' KOMME, som enstemmigt, så mange de er, peger hen på Kristus. Ap. G. 10. Og beundringsværdigt er, at de uden tomt gætteri har peget ikke blot på et bestemt folk, men også på en bestemt stamme og, hvad der har størst betydning, på det sted, der ved Guds tilskikkelse var udset til denne frelsebringende fødsel. Betydningsfuldt er et sted hos Mika i det 5. kap.: Du, Bethlehem-Efrata, den mindste blandt Judas fyrster, af dig skal der udgå mig en kommende hersker i Israel. Ja, der peges endog ganske klart på et bestemt tidspunkt for Kristi komme i 1 Mos. 49, hvor patriarken Jakob midt under de svanesangsord, som han fremsagde, kort før han døde, inspireret af Helligånden

brød ud i følgende ord: Ej skal kongespir vige fra Juda, ej heller lovgiver fra hans midte, førend Siloh kommer. Hvilket sundt tænkende menneske ser ikke, at denne profeti er blevet opfyldt i Kristus, som, da han skulle fødes, indtraf i de tider, da, om nogensinde, kongespiret var taget fra jøderne. Den romerske kejser indsatte nemlig, da jøderne var bragt tilbage under hans herredømme, idumæeren Antipatros' søn Herodes til konge. For lettere og lykkeligere at forsvare det embede, der var betroet ham, blandede han det højeste med det laveste og helligt med profant. Han udryddede nemlig alle de mere fornemme af Juda stamme. Han sammenblandede sørgeligt jødernes slægtsregistre. [p. 5] Præsterne valgte han efter forgodtbefindende uden hensyn hverken til loven eller stammerne. Det jødiske råd, der plejede at hjælpe kongerne, forjog han ganske, og i deres sted indsatte han fremmede. Men det vejer mest, at han for at afskære Kristi komme ikke tog i betænkning at besudle sine hænder med sin egen søns blod. Her ser I da, mine tilhørere, tidspunktet for Messias' komme forudsagt engang, men opfyldt i Kristus, eftersom kongemagten, da han blev født, gik over på fremmedes hænder. Jeg går nu over til hans vejbereder, Johannes Døberen. Thi kort før Jesus trådte frem i lyset, varetog Johannes Døberen forløberens hverv med så stort bifald fra folket og under så stor en sammenstimlen, at han vakte de øverstes had og misundelse mod sig. Her forekommer det ikke upassende at belære om, med hvor stor omhu og hvor stor årvågenhed han udsmykkede det embede, han havde fået, hvor stor redelighed der var i hans sind, hvor stor myndighed der var i hans prædiken, hvor stor veltalenhed der var i hans mund, hvor usigelig stor retskaffenhed og oprigtighed der var også i hans handlinger. Hvorfor søger vi længe efter beviser, når Kristus selv bevidner, at en større hidtil ikke er født af kvinder. Han er den, siger Matthæus, om hvem der er talt ved profeten Esajas, som siger: Der er en røst af en, som råber i ørkenen: Ban Herrens vej og gør hans stier jævne. Matt. 3. Ligesom det blev forkyndt, at Kristus skulle komme i kødet, af profeter og patriarker, mænd, der var kendt for fromhed og uskyldig livsførelse, således blev det nu forkyndt, at han var kommet i kødet, ikke af mennesker, men af engle. Herom Lukas i kap. 2. Sandt siger derfor Gregor i Mor.: Da Himlens Konge er født, bryder englekor ud i kundgørelser om ham, og nu da det syndige livs splid er overvundet, anerkender de os, som de længe havde foragtet, som

medborgere, idet de med samstemmende mund forkynder: Ære være Gud i det højeste, og fred på jorden. Luk. 2. Da Kristus var født, kom han heller ikke til at savne den ærbødighed, man skyldte ham, thi selv om hele Judæa er fast besluttet på stilhed, [p. 6] går vismændene, om de så end er nedsunket i uvidenhedens kimmeriske mørke, hverken afskrækket af vejenes længde eller rejsernes besværligheder hen til Kristus, tilbæder ham og bringer værdige gaver til en sådan konge. Dette forudsagde Esajas klart mange århundreder før i kap. 60: De vil alle komme fra Saba, guld og røgelse vil de bringe, og hans pris vil de forkynde. Der betales guld ligesom til en stor konge, der ofres røgelse ligesom til en gud, der gives myrrha som til en, der skal dø for alles frelse, thi han havde engle som lovprisere, himle som forkyndere, vismænd som tilbedere, siger Augustin, og et andet sted: Kristi adel var, da han blev født, i den fødendes jomfruelighed, den fødendes adel var i den fødtes guddommelighed. O det blinde, ja mere end blinde og ugudelige jødefolk, som i så klart et lys langt fra at erkende Retfærdighedens Sol, Herren JESUS Kristus, for at være den sande Messias, der engang var forjættet det, hellere afviste ham så at sige med begge hænder. Thi man forargedes over Kristi ydmyghed, der var foragtelig for disse kødelige øjne, man forargedes over Kristi fattige forældre. Er han ikke, sagde man, denne tømmermands søn? Matt. 13. Men de tog himmelvidt fejl. Thi Kristus regnede ikke den tømmer, som de tænkte på, for sin fader, men skaberen af alt, som har skabt morgenrøden og solen. Således forlod jøderne den sande Messias og drømmer om en anden Messias, og ham, som de aldrig får at se, venter de med så stor en længsel, at de næsten hentæres af lede ved at længes. Vi kristne er oplært i en meget bedre skole og tror og bekender åbent, at Kristus allerede er kommet for længe siden. Men for at vende tilbage til det, som min tale synes at være kommet noget bort fra, hvad kan da, mine tilhørere, være skønnere at beskue, glædeligere at nyde eller værdigere at behandle end, hvis jeg har til hensigt at betragte Kristi kommes formål og frugt, som i sandhed ikke var nogen anden end menneskenes evige frelse. Han kom nemlig for at formilde Guds vrede og forsone os med ham, for at afvæbne Satan, og for at forene jøder med hedninger. Det siger også hedningernes lærer: Da Kristus var i guddomsskikkelse, holdt han det ej for et røvet bytte at være Gud lig, men [p. 7] han gav afkald og tog tjenerskikkelse på og blev mennesker lig.

og i fremtræden fandtes han som et menneske. Fil. 2. Men for at I ikke skal synes, at jeg misbruger jeres opmærksomhed, vil jeg gå over til Frelserens andet komme. Har kirkefaderen Hieronymus fortræffeligt og med den største ros fra alle sagt og gjort mange ting, så ved jeg knap, hvad der er mere fortræffeligt end det, han som bekendt sagde, da han hengav sig til en alvorlig betragtning af den YDERSTE DOM: Hvad enten jeg spiser, eller drikker, eller gør noget andet, synes altid hin røst at lyde i mine øren: Stå op, I døde, og kom frem for dommen, og så ofte jeg tænker på dommens dag, skælver jeg over det hele med krop og hjerte. Og det er ikke uden grund, denne uforlignelige mand har sagt dette. Thi da der skal aflægges regnskab over for denne frygtelige dommer for hvert eneste ord, selv det ubetydeligste, mon da nogen sinde noget sundt og fromt tænkende menneske ved betragtning af den yderste dom ikke blot ikke frygter, men også skælver i alle lemmer, ikke uden tanke på hin profet: Stor er Herrens dag og såre frygtelig, og hvem holder den ud. Joel 3. Dette Kristi andet komme bør vi ikke måle med samme målestok som det første. Thi på sin fødselsdag udsendte Kristus forkyndere af sin fred, hvad skriften også bevidner om ham: Han kom for at forkynde fred for jer, som var langt borte, og fred for dem, som var nær. Thi ved ham har vi, begge parter i een ånd, adgang til faderen. Ef. 2. Han søgte da heller ikke, så længe han dvælede på jorden, andet end at forsone mennesker med Gud, at føre vildfarende tilbage til vejen, at styrke de tilbageførte i det gode. Hvad var nemlig meningen med alle Kristi offentlige og private prædikener, alle de uhørte mirakler, hvis det ikke var for ved dem ligesom ved et sikkert bevis at demonstrere, at han var den sande Messias, og på den måde lokke mennesker ind i sand kærlighed til ham. Men Kristi fremtidige komme adskiller sig umådelig meget fra dette. Thi da skal han ikke mere varetage frelserens, men dommerens embede, og han skal gengælde enhver efter hans gerninger, som apostelen siger. Rom. 3. Da skal der hverken være plads til synd eller anger, men enhver skal få de fortjente frugter af sin gerning, den være sig god eller ond. [p. 8] Betragt, mine tilhørere, hvor ulyksaligt, frygteligt og sørgeligt dette Kristi komme vil blive for de ugudelige, når de bliver kaldt frem foran den vrede dommer og adskilt fra de fromme og til sidst hører denne forfærdelige dom: Gå bort, I forbandede, til den evige ild, som er beredt djævlene og jer fra denne verdens

begyndelse. Og hvem formår nogen sinde med ord at udtrykke den endeløse trængsel, som de ugudelige pines med, når de, hensat mellem den højeste guds heftigste vrede og deres dårlige samvittighed, forgæves søger skjul i bjergene, og hvor de end vender øjnene hen, vil der ikke mangle nogen art af ulykke: Til højre er de anklagende synder, til venstre talløse dæmoner, nedentil dødsrigets forfærdelige kaos, oventil den vrede dommer, udenfor den brændende verden, indenfor den plagende samvittighed! O en trængslens og nødens dag, en ødelæggelsens og ødets dag, en mørkets og mulmets dag. Zef. kap. 1.

Gru og angst og rædsler kolde
vil vor Herres komme volde,
når han dommedag vil holde [2].

Her kan rigdom ikke befri den rige, skønhed den skønne, styrke den stærke. Thi dommeren imødekommes hverken med skønhed, eller bøjes med bønner eller bestikkes med penge eller formildes med bod, men, for at sige det rent ud, han vil styrte de ugudelige hovedkuls lige i dødsriget. Men så frygtelig denne dag bliver for de ugudelige, så glædelig vil den derimod blive for de fromme, da den jo vil gøre en ende på alle tårer og ulykker og danne begyndelsen til hele den evige lyksalighed. Og nu det, at alt det, de ser, synes at stå på deres side: Her vil de se verden stukket i brand, dér fjenderne hjemfaldne til den evige ild, og de vil opleve himlen åben og beredt for dem selv og, hvad der vejer mest, en nådig dommer, der er rede til at hævne den uret, der er overgået dem.

For nu at afslutte vor tale lad os da, mine tilhørere, vente ham hver time, lad os ære ham, lad os elske ham, at vi ikke ganske intetanende og søvnige på grund af manglende frygt pludselig, pludselig skal blive overrasket af hans komme. Thi ligesom lynet udgår fra øst til vest, sådan skal Menneskesønnens komme være. Matt. 24. Lad os derfor altid våge, for at vi kan kendes værdige til at undfly alt dette, som skal komme. Luk. 21, for at han, når livsløbet er tilendebragt, kan give os del i den evige salighed, som ikke kan begrænses ved hjælp af noget tidsafsnit, og som ingen kan fatte, ingen begribe.

JEG HAR TALT.

[2] Oversættelsen er hentet fra Tillæg til Psalmebog for Kirke og Hjem, ved S. Widding, P. Severinsen og Chr. Ludwigs, 1913, nr. 773: På hin vredens dag den svære. Den skyldes P. Severinsen.